

ผญา: การตีความตามทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม

Phaya: The interpretation in Human Language and Dhamma Language Theory

พระมหาไสว ฤทธิวิชัย

Phramaha Sawai Ritwichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการค้นคว้า ผญา ผู้เขียนพบและมีการรวบรวมไว้ในปัจจุบันเพื่อนำมาตีความตาม ทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม เพื่อให้ทราบแนวทางอันควรประพฤติของชาวอีสานที่เป็นผลผลิตอันเนื่องมาจากถ้อยคำที่ทำให้เกิด “ปัญญา” ผญาสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภทหลัก ๆ คือ 1. ผญาภาษิต 2. ผญาเกี่ยวหรือผญาเควหรือ 3. ผญาอวยพร 4. ผญาปริศนา แนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน มีพื้นฐานมาจากจารีต หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสอนลูกหลานให้เกรงกลัวต่อบาป โดยแฝงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไว้ใน ผญา ๆ เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ เป็นคำพูดที่มีความหมายล้ำลึก ยากที่จะทำความเข้าใจได้โดยการใช้ภาษาคนทั่วไป เพราะการสอนของนักปราชญ์ชาวอีสานนั้นไม่ได้สอนตรง ๆ แต่สอนผ่านบทผญา ที่เป็นภูมิปัญญาของอีสานที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จากการตีความ ผญา ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรมนั้น ผู้เขียนพบว่า การสื่อสารของบรรพบุรุษชาวอีสานที่พยายามสอนลูกหลานของตนเองโดยสอนผ่านภาษา ที่เรียกว่า ภาษาคนนั้น ผู้เขียนได้เห็นถึงความชาญฉลาดของชาวอีสานเพราะกล่าวเป็นปริศนาธรรมผ่านภาษาพื้นถิ่นคือภาษาอีสาน ที่เรียกว่าภาษาคน นั้นทำให้เกิดการจดจำเป็นเบื้องต้น เมื่อมีการศึกษาและการตีความก็ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมที่แฝงอยู่ในบทผญาที่บันทึกไว้เป็นภาษาคนแต่การทำความเข้าใจถึงเนื้อแท้ของคำสอนนั้นต้องใช้ภาษาธรรมในการทำความเข้าใจนั่นเอง

คำสำคัญ: ผญา; การตีความ; ภาษาคน ภาษาธรรม

Abstract

This article is the study on Phaya that was recently found and collected by the Author for the interpretation in Human Language and Dhamma Language Theory in order to perceive the appropriate conduct for E-sarn people that is the outcome of statements leading to “wisdom”. Phaya

could be divided into 4 main types including: 1) Phaya Pasit (proverbial Phaya); 2) Phaya Kiew or Phaya Krea (courting Phaya); 3) Phaya Auiporn (bless Phaya); 4) Phaya Pritsana (puzzle Phaya). The concept highly influencing on the living of E-sarn people was based on the Buddhism for using as the guidelines for teaching their offspring to be afraid of sin. Phaya was hidden with the Dhamma principles of the Buddhism and Phaya was considered as the useful statement with deep meaning that was hard to understand by using general human language because the teaching of E-sarn philosophers was not provided directly but through Phaya that was the local wisdom of E-sarn people that had been inherited for long period. From the interpretation of Phaya in Human Language and Dhamma Language Theory, the author found that the communication of E-sarn ancestors had tried to teach their offspring through human language and the author also found the intelligence of E-sarn people because they provided some Dhamma puzzles through their local language, i.e., E-sarn language or human language, leading to basic memorization. Subsequently, when those puzzles were studied and interpreted, they led to deep understanding on the Dhamma principles hidden in Phaya recorded as human language. However, to understand on the true meaning of such teaching, it was necessary to use Dhamma language.

Keywords: Phaya, Interpretation, human language Dhamma Language

บทนำ

วัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินของภาคอีสาน อันเป็นดินแดนที่มีบริเวณกว้างใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่หลายประเทศ เช่น ลาว กัมพูชา พม่า ฯ การเลื่อนไหลของวัฒนธรรมทางด้านภาษา ประเพณีวัฒนธรรมการเล่นต่าง ๆ จึงได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านมาด้วย นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวอีสานส่วนใหญ่ผูกพันเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นเมืองหรือวรรณคดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนสภาพชีวิตของชาวอีสานโดยตรง ทั้งแง่การแสดงออก การขับร้อง ท่วงทำนอง การใช้ถ้อยคำที่เรียบง่ายและไม่ได้ติดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นอิสระทางด้านภาษา และลีลา ที่สามารถถ่ายทอด สืบต่อกันโดยการจดจำด้วยวาจา ร้อยเรียงกันผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน

การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน มีเรื่องให้ศึกษามากมาย เช่น เรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรมของชาวอีสานนั้นมีประวัติการสืบทอดความเป็นมาและเจริญรุ่งเรืองในแขนงต่าง ๆ มาหลายร้อยปี โดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม ความรู้ ความคิดหรือด้านศิลปะทางการแสดงออกทางภาษา เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง มีทั้งเรื่องที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะคือวรรณกรรมที่ผ่านการถ่ายทอดโดยการบอกเล่า การขับร้อง และการแสดงต่าง ๆ

ภาษาอีสานเป็นภาษาพื้นถิ่นและมีการพัฒนาคลี่คลายขยายตัวมาโดยลำดับตามความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เมื่อมีคำและความหมายของคำมากขึ้นคนมักจะพูดหรือนำคำมาเชื่อมติดต่อกัน ให้มีความสละสลวยไพเราะมากขึ้นตามลักษณะของคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ซึ่งคนอีสานก็เป็นเช่นนั้นเพียงแต่คำคล้องจองของชาวอีสานนั้นไม่ได้เรียกว่า กาพย์ กลอน ฉันท์ แต่เรียกว่า “ผญา” คำที่คนโบราณอีสานนำมาเชื่อมต่อเป็นผญานั้นก็เช่นเดียวกันกับนักฉันท์ลักษณะคนไทยนำคำมาแต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ นั้นเองซึ่งได้ทั้งสาระและความไพเราะ (สำลี รัทสุทธิ, 2548)

ในบรรดา กาพย์ กลอนทั้งหลายที่กล่าวมานั้น มีการกล่าวคำคล้องจองเป็นคำสอนให้ลูกหลานชาวอีสานได้คิดพิจารณาผ่านบทที่เป็นคำคล้องจองผ่านภาษาที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน โดยสอดแทรกคำสอนของศาสนาเข้าไปด้วยโดยเรียกว่า “ผญา” ผญานั้นเกิดจากคำสั่งสอนและศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว จากการเล่นของเด็ก จากสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ในวิถีชีวิต ซึ่งอาจจะนำเอาแรงบันดาลใจหรือความรู้สึกภายในที่อยากจะบอกต่อกันและกัน และกล่าวออกมาด้วยคำคมเชิงโวหารภาพพจน์ต่าง ๆ แล้วเกิดการโต้ตอบถ้อยคำแก่กันและกัน ในบทความนี้ผู้ศึกษาสนใจ ผญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นปริศนาธรรมคำสอนโดยผ่านการถ่ายทอดเนื้อความของธรรมะผ่านเนื้อความที่เป็นผญาที่มีเนื้อหาลึกซึ้งที่ยากต่อการเข้าใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่เข้าใจภาษาอีสาน นอกจากจะไม่เข้าใจภาษาแล้ว ก็จะต้องยากมากยิ่งขึ้นเมื่อได้อ่านบท ผญา การเข้าใจความหมายของบทกลอนที่กล่าวผ่านความหมายของเนื้อความนั้นต้องผ่านการตีความเพื่อให้เข้าใจถึงความหมายที่ฝังอยู่ในเนื้อความอย่างแท้จริงด้วยเหตุนี้ จึงใช้ภาษาคน ภาษาธรรม มาตีความข้อความที่มีเนื้อหาของหลักธรรมแฝงอยู่ในผญาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

ความหมายของผญา

คำว่า “ผญา” เป็นคำในภาษาของถิ่นอีสาน ซึ่งมีการเรียกขานต่างกัน เนื่องจากการออกเสียงพยัญชนะที่สองเป็นเสียงขึ้นจมูก ซึ่งไม่มีในภาษาไทยภาคกลาง ดังนั้นบางครั้งจึงพบว่าการเขียนเป็น “พะผญา” บางครั้งก็พบคำเขียนว่า “พะหย่า” ซึ่งล้วนออกเสียงเหมือนกันแต่รูปของคำต่างกันทั้งนี้ ส่วนนักวิชาการได้ให้ความเห็นว่าที่ถูกต้องจะเป็น ผญา เพราะพบในใบลานหลายต่อหลายตำแหน่งที่มาของคำนี้น่าจะกลายเสียงมาจาก ปัญญา หรือ ปรัชญา แต่ภาษาอีสานไม่มีเสียงควบ “ปร” คนอีสานจึงออกเสียง “ปร” เป็นเสียง “ผ” ดังคำที่ว่า เปรต เป็น ผेट โปรตเป็นผอต หมากปราง เป็นหมากผาง ด้วยเหตุนี้คำว่า “ปรัชญา” จึงออกเสียงเป็น ผัชญา และกร่อนเป็น ผญา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521) ผญา หมายถึงคำพูดที่เป็นภาษิต มีความหมายลึกซึ้งและมีความไพเราะกินใจ เป็นข้อความสั้น ๆ ที่มีเสียงคล้องจองกันอย่างไพเราะแฝงแง่คิดทางคติโลกและ คติธรรม (พรชัย ศรีสารคาม, 2522) เป็นสำนวนภาษิตที่ชาวอีสานนิยมพูดจากันส่วนใหญ่หนุ่มสาวเกี่ยวพาราสีกัน มักใช้คำพูดที่มีความหมายโดยนัย เพราะเห็นว่าเป็นคำพูดที่มี

ความหมายดีการมคมคาย และยังมี ความหมายหลายแง่มุม (ธวัช ปุณโณทก, 2522) หมายความว่า เข้าใจของชาวอิสานนั้นหมายถึง คำคมที่เพิ่มเติมไปด้วยอุปมาอุปไมยต่าง ๆ หมายความว่า จะให้ภาพพจน์ และ ประพันธ์เป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องสัมผัสพยัญชนะ หรือสระ แต่อาศัยเสียงเน้นหนัก หรือการเล่นตัวอักษรมากกว่า หมายความว่า อาจจะเป็นบทประพันธ์ ที่คิดขึ้นมาสด ๆ หรืออาจจะเตรียมท่องมาไว้โดยจดจำ มาจากคนอื่น ๆ หมายความว่า อาจจะเป็นคติหรือสุภาษิตหรืออาจจะเป็นสำนวนที่ใช้พูดคุยเกี่ยวกับความรักใคร่ เทานั้นก็ได้ (วิสุทธิ์ บุญกุล, 2522)

จากการทบทวนเอกสารทำให้ทราบคำนิยามความหมายของคำว่า “ปัญญา” ดังที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า ปัญญา เป็นคำสำนวนโวหารที่มีความหมายลึกซึ้ง ด้วยเวลาที่กล่าวคำปัญญาบางครั้งไม่จำเป็นต้อง กล่าวด้วยการร่ายยาว กล่าวเพียงบทสั้น ๆ แต่กินเนื้อหาหรือแปลความหมายได้ลึกซึ้งหมายความว่าไม่ได้ กล่าวตรง ๆ ให้เข้าใจในขณะนั้นเพียงแต่กล่าวด้วยสำนวนที่เปรียบเปรย ทำให้ผู้ฟังนั้นต้องพิจารณาด้วยการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นคำที่กล่าวเปรียบเปรยเสมอไปในบางครั้งก็กล่าว ให้เข้าใจตรง ๆ ในเนื้อหานั้นก็มีปรากฏบ้างในบางบท

ในปัจจุบันเนื่องจากสภาพของสังคมเปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมมุขปาฐะมาเป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์ ดังนั้นการที่จะพูดปัญญาในลักษณะของมุขปาฐะถึงมีไม่มาก อย่างไรก็ตามก็ได้อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์และสืบทอดปัญญาต่อกันมาในรูปแบบของการบันทึกแบบลายลักษณ์อักษร จึงทำให้คนภาคอื่น นอกเหนือจากภาคอิสานได้มีโอกาสศึกษาแต่ยังไม่เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งนอกจากนั้นแล้วยังไม่รู้ที่มาของปัญญาว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะได้นำประวัติความเป็นมาของปัญญามาอธิบายขยายความให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

ประเภทของปัญญา

ประเภทของปัญญานั้น อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท (อดิศร เพียงเกษ, 2544) คือ

1) **ปัญญาภยิต** คือ ปัญญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีบางที่เรียกว่า ปัญญาท้อมหรือโง่งม เป็นปัญญาสั้น ๆ กะทัดรัด ได้ใจความไปในทางสั่งสอน มักจะเป็น คำสอนหลายประเภท หลายระดับ มีคำสอนสำหรับคนทุกระดับชั้นในสังคมรวมทั้งสอนสั่งจะธรรมในชีวิต

ชุมชนอิสานสมัยก่อนสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนมีอยู่ 3 สถาบันคือ ครอบครัว วัด และบ้าน เนื้อหาที่จะถ่ายทอดคือความรู้ที่ พระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ได้รับการสั่งสมมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ลักษณะการถ่ายทอดอาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงคือการอบรมสั่งสอนด้วยวาจาเป็นการกล่าวชี้แนะแนวทางปฏิบัติแก่บุคคลอย่างจริงจัง หรือถ่ายทอดโดยอ้อมโดยการสังเกตความประพฤติของ

บุคคลแวดล้อมปฏิบัติอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามกาลเทศะ เช่นการบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพ เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2531)

พจนานุกรมเป็นสื่อที่นำมาใช้สอนโดยตรง เพราะพจนานุกรมเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความคิดทางศาสนา หรือการชี้แนะวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมแก่คนในสังคม (สุพรรณ ทองคล้าย, 2514) ผู้ที่นำมาใช้สอนคือพระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ นำมาสอนบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่ม สาว คนแก่ ผู้ปกครอง และพระซึ่งสามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์ เพราะพจนานุกรมมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มากมาย เช่นการทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา ครอบครัวยุทธ การคบหาสมาคม ความประมาทและความไม่ประมาท วาจาและศาสนา เป็นต้น เนื้อหาของพจนานุกรมในเรื่องเหล่านี้มีการแต่งเป็นลักษณะร้อยกรอง มีการใช้โวหารเพื่อเป็นการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ และการใช้คำสัมผัส ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและจดจำได้ดี

2) พญาเกี่ยวหรือพญาเครือ เป็นพญาที่ใช้เจรจาตอบโต้กัน อาจจะใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้ความแสดงอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าวโต้ตอบสลับกันในที่ที่ทันใด การพูดตอบโต้ในลักษณะของพญานี้ต้องอาศัยไหวพริบการพูดต่อคำอย่างชาญฉลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุ่มสาวคนใดที่สามารถจ่ายพญาได้ดี มีพญามากและสามารถแต่งขึ้นโต้ตอบโต้ทันที่มักจะมีภานีดีกว่า หรือได้เปรียบคู่แข่งที่ไม่มีพญาหรือมีพญาน้อยหรือมีแต่ไม่ไพเราะก็จะสู้คนที่จ่ายพญาได้ดีไพเราะไม่ได้ สาวบางคนจะถูกพ่อแม่อบรมแนะนำวิธีหญิงภูมิรู้ฝ่ายชาย ว่าชายคนนั้นจะมีความรู้มากน้อยเพียงใด สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้หรือไม่ โดยการจ่ายพญาเด็ดตามฝ่ายชายซึ่งเรียกว่า “พญาปริศนารัก” ถ้าฝ่ายชายตอบได้อย่างชาญฉลาด พญาคมคายไพเราะก็จะครองใจฝ่ายหญิงได้ในระดับหนึ่ง ส่วนรูปร่างหน้าตา ฐานะ นิสัยใจคอ จะเป็นตัวเลือกในอันดับต่อไป (สำลี รักสุทธี, 2548) เช่นบทพญาการถามข่าวของหนุ่มสาว ว่า

สาว :	แมนเจ้าเนาหนห้อง	สถานถิ่นเมืองใด อ้ายเอ๋ย
	ใจประสงค์หยั่งน้อ	จึ่งควนมาทางนี้
หนุ่ม :	อ้ายกะเนาหนห้อง	ร้อยเอ็ดคำกำบ้านอยู่ พุ่มแห้ว
	ใจประสงค์อยากได้ชู้	กะเลยล้าลวงมา นองเอ๋ย

พญาบทปริศนารัก

สาว :	อย่ามาตกกล้าไว้	เทิงโพนให้น้ำแช่
	อย่ามาหว่านกล้าไว้	ในน้ำให้ปลวกกิน หลายถ่อน
หนุ่ม :	ชาติที่ชายแข่งกล้า	วาจาต้องมันเที่ยง

ความเว้าออกจากปากอ้าย เป็นความมันเที่ยงตรงนองเอ๋ย

พญาบทแรกนั้นเป็นการทักของสาวหนุ่มซึ่งได้มาพบเจอกันเนื้อความโดยสรุปว่าฝ่ายหญิงนั้นถามฝ่ายชายว่ามีจุดประสงค์อะไรถึงได้เดินทางมาทางนี้ ฝ่ายชายก็ได้โต้ตอบว่าการเดินทางมาครั้งนี้ต้องการที่

จะมาจับสาวจึงได้เดินทางมาทั้งนี้บทพญาที่นำมากล่าวทั้งสองบทนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพญาจำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมต่าง ๆ อย่างมากมายนั่นเอง

3) พญาอวยพร เป็นพญาที่พูดเพื่ออำนวยการในงานมงคลต่าง ๆ หรือว่าการให้พรแก่ลูกหลาน ซึ่งส่วนมากเป็นคำพูดของผู้สูงอายุผู้อาวุโส หรือคนรักใคร่นับถือกันและเจตนาต่อกัน พูดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟัง หรือรับพรเพื่อให้กำลังใจ และหวังให้ผู้ฟัง ได้รับความชื่นใจ ความสบายใจ ใช้ในพิธีสู่ขวัญ ผู้ซื้อต่อแชน หรือในงานมงคลอื่น ๆ ก็ได้ โดยบทพญาอวยพรนั้นส่วนมากจะเป็นบทที่ร่ายยาวพอสมควร เพราะจะนำคำพูดที่เป็นมงคลต่าง ๆ หรือเชิญคุณของพระพุทธรูปเจ้ามาช่วยคุ้มครองรักษาเพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคล เช่นบทพญาอวยพรในพิธีผูกแขนอวยพรลูกหลานว่า

“ผูกเบื้องซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกเบื้องขวาให้ขวัญเจ้าอยู่ เคราะห์อย่าเห็นเวรอย่าต้อง ให้เจ้ามันคือก้อนหินแดง ให้เจ้าแข็งคือก้อนหินล้าน ไหญ่เพียงต่อเจ้าอย่าได้หัก ไหญ่เพียงหลักเจ้าอย่าได้โค่น อย่าสิหม่นเสมอตอ อย่าสิหมองเสมอถ้ำ อย่าสิเศร้าเสียศรี ให้เจ้ามี อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกสิ่งทุกประการก็ ข้าเทอญ” (สมปอง จันคง , 2530)

พญาอวยพรผูกแขนหลานที่กล่าวมานั้นแปลได้ใจความโดยสรุปว่า “การผูกแขนซ้ายขวาในครั้งนี้ เคราะห์เวรต่าง ๆ อย่าได้มาเข้าใกล้ ขอให้แข็งแรง แข็งแรงดุจหินผา อย่าได้มีอะไรมาแพ้วพานแม้ว่าจะมีอุปสรรคต่าง ๆ ก็ขอให้ผ่านไปได้ด้วยดีเสมอ ขอให้มีความสุข วรรณะ สุขภาพ และกำลังที่แข็งแรง ข้าพเจ้าขอวิงวอน” ใจความของพญาอวยพรนั้นได้กล่าวถึงแต่สิ่งที่เป็นมงคลเพื่อให้เป็นกำลังขับไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลที่จะเข้ามาในชีวิตของลูกหลานเป็นต้น

4) พญาปริศนา คือบทพญาที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้น โดยได้แทรกข้อคิดหลักธรรมทางวัฒนธรรมหรือคำสอนของศาสนาตาม โดยอนุโลมตามสถานการณ์หรือบริบทของท้องถิ่นแล้วนำมากล่าวเป็นบทพญานำมากล่าวสอนลูกหลานหรือคนในสังคมในขณะนั้น การกล่าวแบบปริศนานั้นจะเรียกอีกแบบหนึ่งว่า การเปรียบเปรยหรือเปรียบเทียบก็ว่าได้ เพราะการกล่าวบทพญาปริศนานั้น กล่าวไว้ในลักษณะของคำถามบ้าง ประชญาและคติในการดำเนินชีวิตบ้าง ซึ่งผู้ฟังจะต้องนำไปขบคิดให้เข้าใจถึงเนื้อความของพญาบทนั้น ๆ ส่วนมากพญาปริศนานั้นจะปรากฏมากในเนื้อหาที่เป็นคำสอนของพระพุทธรูปศาสนาเพราะบริบทของสังคมภาคอีสานมีความศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนามาก อาศัยเหตุนี้ผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้กล่าวพญาเป็นปริศนาธรรมให้ลูกหลานได้เข้าใจเช่นบทพญาที่กล่าวถึงบุญกรรมว่า

“ ครันลิดคอย	ตั้งแต่บุญมาค้า
ครันบ่ทำ	กะบ่แมนคอกดี
คอยแต่บุญส่งให้	มันลิดได้บ่อนใต้
คือจ้งเฮามีอาหารไว้	บ่เอามากินมันบ่มี
มีลาบครันบ่เอาข้าวคู้ย	ทางท้องบ่มีเต็ม ได้แล้ว” (สำลี รักสุทธี, 2548)

พญาปริศนาบทนั้นเมื่อกล่าวสรุปเนื้อหาหมายความว่า คนเรานั้นไม่ควรที่จะรอบรู้เท่าที่เราทำได้ เราควรทำความดีมากกว่าการรอบคอบเหมือนกับเรามีอาหารถ้าอยากจะมีเราก็ต้องกิน แต่ถ้าเราไม่กินข้าวเราก็ไม่สามารถที่จะอิ่มได้เลย นอกจากนั้นแล้วพญาปริศนานั้นยังกล่าวได้อีกหลายอย่างแต่ผู้เขียนยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจเท่านั้นแต่สำหรับผู้สนใจก็สามารถที่จะหาอ่านได้ในวรรณกรรมของอีสานทั่วไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปในเนื้อหาที่เป็นประเภทของพญานั้นผู้เขียนได้ยกมาส่วนที่เป็นประเภทหลัก ๆ ของพญาความจริงแล้วประเภทของพญานั้นมีปรากฏอยู่หลายประเภทตามที่ปรากฏในวรรณกรรมของภาคอีสานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ที่ผู้เขียนสรุปมาเพียง 4 ประเภทนั้นถือว่าครอบคลุมส่วนที่เป็นเนื้อความปลีกย่อยของพญาเพราะสั้นแล้วแต่แยกประเภทออกจาก พญาทั้ง 4 ประเภทตามที่คุณเขียนได้ยกมาข้างต้นแล้วนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมของภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับพญาให้กับผู้สนใจได้ไปศึกษาต่อไปอีก

ทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม

ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมเป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ปัญหาเกิดจากการใช้ภาษาโดยท่านพุทธทาส และแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นการสืบทอดธรรมนิยมการใช้เหตุผลและสติปัญญาที่เริ่มต้นขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และได้รับการสานต่อโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ทวีวัฒนะ ปุณฺทริกวีวัฒนะ, 2540) ภาษาในความหมายของท่านพุทธทาส คือวิธีการสื่อสารให้สำเร็จประโยชน์ ซึ่งสำเร็จประโยชน์นั้นหมายถึง สำเร็จประโยชน์เพื่อสันติภาพ คือดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ของตนก็ได้ ดับทุกข์ของสังคมก็ได้ ดับทุกข์ของโลกก็ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2526) หนึ่งใน การวิเคราะห์พระพุทธานุศาสตร์ด้วยระบบเหตุผล ท่านพุทธทาสได้รับการสนับสนุนจากพระสายธรรมยุตหลายท่านระหว่างทศวรรษที่ 2480 และ 2490 สมเด็จพระมหาลวงวชิรญาณวงศ์พระสังฆราชเจ้า (ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) แห่งวัดบวรนิเวศ และ พระศาสนโสภณ (ปลอด อุตตการี) แห่งวัดราชาธิวาส เป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญที่สุดของท่าน และสมเด็จพระสังฆราชทรงแนะนำให้ท่านพุทธทาส ใฝ่ใจศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในทรรศนะของท่านพุทธทาส การปรับศาสนาให้เข้ากับสังคม วางอยู่บนรากฐานของการพยายามทำสังคมให้มีสัมมาทิฐิ หรือทำสังคมให้มีทั้งศีลธรรมและปรมัตถธรรม จากการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ท่านพุทธทาส ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่คนส่วนมากไม่เข้าใจธรรมะ เนื่องจากโดยมากรู้แต่ภาษาธรรมดาซึ่งท่านกำหนดเรียกว่า “ภาษาคน” ไม่รู้ “ภาษาธรรม” ท่านกล่าวว่าอุปสรรคที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบจารีตในการประยุกต์คำสอนพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวันเป็นปัญหาที่ซับซ้อนของภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์มีความหมายที่พิเศษซึ่งต้องการการตีความที่มีลักษณะเฉพาะดังนั้นท่านพุทธทาส จึงได้แยกภาษาออกเป็น 2 ระดับคือ 1) ภาษาคน และ 2) ภาษาธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ความหมายของภาษาคน ท่านพุทธทาส กล่าวว่า “ภาษาคนหมายถึงภาษาทาง Physics ซึ่งอาศัย วัตถุเป็น Physical Way of speaking คือพูดไปตามแบบวิธีของฝ่าย Physics ก็คือภาษาโลก ภาษาคนที่พูดกันอยู่ตามธรรมดาที่อาศัยเป็นวัตถุพื้นฐาน” เกี่ยวข้องกับโลกหรือเป็นภาษาทางโลก ที่มีอยู่บนพื้นฐาน ประสบการณ์ความหมายสามัญทั่ว ๆ ไปและเป็นความมุ่งหมายเกี่ยวกับโลก ภาษาคนเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เป็นภาษาแบบผิวเผิน ท่านพุทธทาส ตั้งข้อสังเกตว่าภาษาในตำราหรือคัมภีร์มีแนวโน้มเอียงไปเพื่อจะได้อ่านเข้าใจตามตัวหนังสือแบบจารีต ซึ่งการตีความเช่นนั้นหาได้แห่งทะลุไปถึงระดับของความหมายที่ก่อให้เกิดปัญญาหรือด้านจิตใจที่ลึกซึ้งซึ่งขึ้นไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบภายนอกต่าง ๆ ของวัตถุทั้งหลายเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ภาษาคนหมายถึง ภาษาของคนที่ไม่ได้เข้าถึงธรรม และใช้สื่อสารกันในระดับคนธรรมดาสามัญ จึงเป็นสาเหตุที่ยังก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลและสังคม และเมื่อมนุษย์ยังยึดติดอยู่กับภาษาผิวเผินในลักษณะอย่างนี้ ก็ต้องวนเวียน อยู่ในกองแห่งความทุกข์อยู่ตลอดไป เมื่อเราเข้าใจความหมายของภาษาในระดับสามัญเช่น คำว่า “ตาย” หมายถึงเสียชีวิตหรือดับไปจากโลกนี้เพียงอย่างเดียว โดยไม่รู้ความหมายในระดับภาษาของศาสนาก็ไม่สามารถนำเนื้อหาความหมายในระดับที่ลึกกว่านี้มาใช้ประโยชน์ได้เลย

ส่วนภาษาธรรมนั้น หมายถึงภาษาที่มีปรมาตถธรรมเป็นพื้นฐานธรรมะชั้นสูง ในระดับขั้นที่เป็นโลกุตตระที่จะดับทุกข์ได้จริงไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้วจึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็น อันเป็นภาษาที่คนพูดเหมือนกัน แต่ได้เห็นความหมายในส่วนลึกหรือเห็นธรรมะที่แท้จริงแล้วพูดไปด้วยความรู้ลึกอันนั้น จะเห็นได้ว่าภาษาธรรมกับภาษาคนจะไม่ต่างกันในระดับคำ ระดับการสะกด และระดับการอ่านออกเสียง แต่มีความหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ถึงอย่างไรก็ตามภาษาคนถือว่ามีส่วนสำคัญต่อภาษาธรรม ในแง่ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ภาษาที่ลึกซึ้งหรือ ปรมาตถธรรม เนื่องจากขอบเขตของภาษามีขีดจำกัด สิ่งใดที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนสิ่งนั้นภาษาไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความรู้เข้าใจโดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่าภาษาสามารถสื่อสารสัจธรรมได้ไม่สมบูรณ์และไม่สามารถแสดงให้รู้ ให้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงได้ เช่น “มะม่วงหวาน” เราไม่สามารถใช้ภาษาอธิบายความหวานได้โดยตรงว่ามีลักษณะอย่างไร แก่ผู้ที่ไม่เคยรับรู้รสหวานของมะม่วงมาก่อน ภาษาคนก็เช่นกัน เป็นภาษาระดับพื้นผิวที่เป็นพื้นฐานให้มองทะลุไปสู่ระดับภาษาที่ลึกกว่าหรือมีความหมายที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้ดีกว่าเรียกว่า “ภาษาธรรม”

ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส ถือว่าเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ท่านใช้เป็นฐานในการตีความคัมภีร์มาโดยตลอด ถ้ามองว่าทำไมท่านพุทธทาสจึงสร้างทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมขึ้นมา ในทัศนะของผู้เขียน ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่ท่านประสบปัญหาเกี่ยวกับข้อความในพระไตรปิฎกบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับข้อพิสูจน์ของศาสตร์สมัยใหม่ หรือไม่สามารถสื่อสารให้คนสมัยใหม่ยอมรับได้ โดยเฉพาะข้อความที่ไม่สอดคล้องหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เรื่องนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามจักรวาลวิทยาแบบเดิม และเรื่องราวอุโมงค์จันทร์ในจันทิมสูตร เป็นต้น แน่แน่นอนว่า

ข้อความเหล่านี้เมื่อนำมาอธิบายด้วยศาสตร์สมัยใหม่ จะต้องเกิดปัญหาในแง่ความสมเหตุสมผลอย่างแน่นอน ท่านพุทธทาสจึงหาทางออกจากปัญหานี้ด้วยการสร้างทฤษฎี “ภาษาคน” ขึ้นมาอธิบายหมายความว่าเราไม่จำเป็นต้องปฏิเสธข้อความเหล่านี้ แต่ต้องตีความแบบใหม่หรือค้นหาเจตนาารมณ์ของข้อความเหล่านั้น เป็นภาษาที่สื่อสารกับคนธรรมดาสามัญทั่วไป ซึ่งเป็นความนิยมของคนในยุคนั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในระดับศีลธรรม ภาษาในระดับนี้ไม่จำเป็นต้องมีข้อเท็จจริงในระดับอภิปรัชญา (metaphysical) เป็นฐานรองรับ สิ่งสำคัญคือเราต้องสามารถตีความภาษาคนเข้าไปหาภาษาธรรมให้ได้ เมื่อตีความได้ดังนี้ ก็หมดปัญหาในแง่ความไม่สมเหตุสมผล

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ให้ความสนใจใน “ทฤษฎีภาษาคน – ภาษาธรรม” ของท่านพุทธทาส ถือว่าเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ท่านใช้เป็นฐานในการตีความคัมภีร์มาโดยตลอด การใช้ภาษาคน ภาษาธรรมมาประยุกต์จับเพื่อตีความพญานั้นจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาของพญาที่กล่าวถึงธรรมของพระพุทธศาสนาแฝงไว้ใน พญานั้น ซึ่งมีปรากฏอยู่หลายบทด้วยกันผู้ศึกษาจะยกบทที่เป็นปริศนาธรรมมาเพื่อตีความโดยใช้หลักการนี้ เพราะความที่ภาษานั้นมีทั้งภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจ และ ภาษาธรรมที่ไม่ได้หมายความว่าความหมายตรง ๆ แต่หมายความว่าความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่านั้น ดังนั้นผู้เขียนจะได้นำบทพญาที่มีความโดดเด่นและยากต่อการตีความเพื่อทำความเข้าใจมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจได้มากขึ้นโดยยึดหลักการของทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมเป็นหลักสำคัญในการตีความพญาในบทความนี้นั่นเอง

การตีความบทพญา ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม

ในตีความเนื้อหาพญาในตอนนี้ ทฤษฎีที่ใช้ในการตีความพญาด้วยพื้นฐานของสังคมของชาวอีสานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับภาษาที่เป็นภาษาของชาวอีสานทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ภาษานั้นเรียกว่าภาษาคน ส่วนภาษาที่ต้องการจะถอดความของพญานั้นได้แก่ภาษาธรรมเพื่อผู้สนใจได้เข้าใจเนื้อหาของบทพญาว่าเมื่อตีความออกมาแล้วนั้นได้อะไรอย่างไรบ้าง และสามารถจะทำความเข้าใจได้ถึงเนื้อแท้ของเนื้อหาที่แฝงไปด้วยธรรมะ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาของพญานั้นผู้เขียนได้หยิบเนื้อหาของบทพญาที่มีปรากฏอยู่มากมาย แต่เนื่องจากเนื้อหาในบทความนี้มีจำกัดจึงได้ยกตัวอย่างที่น่าสนใจมาเพียง 2 ประเภทเท่านั้นคือ

พญากล่าวถึงสัตว์ โดยแฝงไปด้วยปริศนาธรรมให้ผู้สนใจได้มาขบคิดถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ใน พญา บทนี้

“ หกโตฮ้าย	ควายจ้วงดิ่งจ้อง
ลิโป้ไล่กะบได้	เทียวฮ้ายแล่นชน
โตหนึ่งนั้น	เหลียวเห็นดูอาด
โตสองนั้น	เสียงแจ้วมวนหู
โตสามนั้น	มีกลิ่นหอมหวน

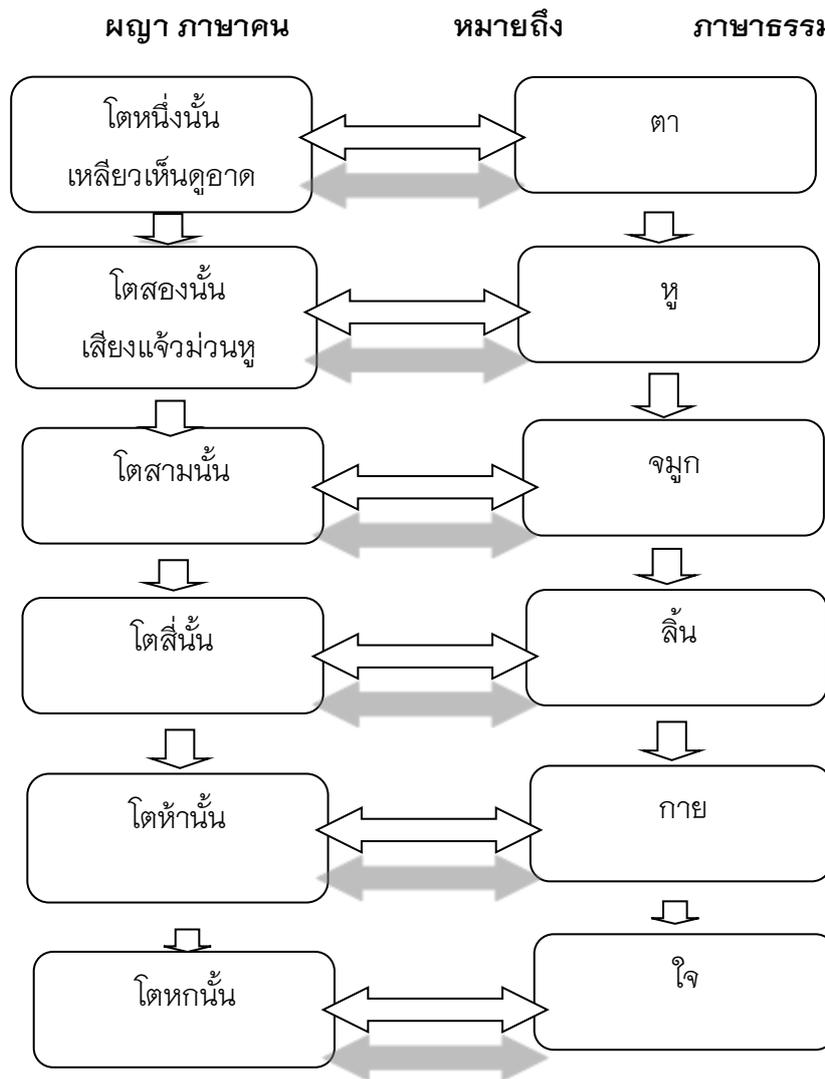
ชวนหลงไหล	ให้เก๋พิ้งม้าง
โตสีนั้น	กินแซบนัวหลาย
เท็งหญิงชาย	หลงกันดีค้อย
โตห้านั้น	หลงฮูปแลงาม
บ่เห็นทราวม	งามไปทุกม่อน
โตहनัน	ใจคิดคะนึ่งหา
ติดใจหยั่ง	ถอดถอนบ่มีขึ้น” (สำลี รักสุทธี , 2548)

ในบทนี้นั้นได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดที่สามารถดึงคนเราไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในบทพญา นั้น พูดถึงภาษาคนนั้นได้ความว่า หกตัวนั้นควายวัวลากไปจะไปไหนก็ไม่สามารถไปได้เพราะโดนตึงไว้ตลอดเวลา ตัวหนึ่งหมายถึงการมองเห็นแต่สิ่งที่สะอาดน่าหลงใหลมักไปในสถานที่ตนเองชอบใจตาม ตัวที่สองหมายถึงชอบเสียงที่อ่อนหวานน่าหลงใหล เสียงดี ๆ เสียงเพราะ ๆ นั้นทำให้หลงใหลและติดอยู่กับเสียงนั้นอยู่ตลอดเวลาหรือพยายามแสวงหาเสียงที่ไพเราะ ตัวที่สามคือชอบกลิ่นหอม ที่น่าชอบใจ แสวงหากลิ่นหอม ๆ มาสนองตอบความต้องการของตนเอง ตัวที่สี่คือชอบรสอร่อยถูกใจพยายามแสวงหามาสนองความต้องการของตัวเองอยู่เสมอ ตัวที่ห้าชอบรูปสวย ๆ ที่สัมผัสอ่อนนุ่มทำให้หลงระเรีงไปตามกระแสของความต้องการที่ปรารถนา रूपสวย ๆ นั้น ตัวสุดท้ายคือตัวที่หกกล่าวถึงความคิดถึงคะนึ่งหา ไม่สามารถจะลดละความคิดถึงไปได้ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนอยู่ตลอดเวลา ภาษาคนนั้นเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่ายเพราะเราสามารถตีความหมายตามตัวอักษรได้เลยว่าสื่อถึงอะไร ซึ่งทำให้คนทั่วไปนั้นมักเข้าใจผิดอยู่เสมอ ๆ ดังคำที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า ภาษาคน คือ ภาษา “สำหรับสอนศีลธรรมแก่คนที่ยังหนาด้วยผัสสสติฐิติ” (พุทธทาสภิกขุ, 2549) เป็นภาษาตื่น ๆ ที่สื่อสารกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสังคมมนุษย์ เป็นภาษาในระดับที่ยังมีตัวตน โดยอาจจะนำเอาความคิดความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมมาเป็นเครื่องมือก็ได้ เช่นความเชื่อที่ว่า “นรกอยู่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า” เป็นต้น

ในบทนี้หากตีความเป็นภาษาคนอย่างเดียวก็น่าจะไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่จะสื่อให้ผู้อื่นศึกษาได้เข้าใจอย่างแท้จริง ผู้เขียนจึงได้นำมาขยายความให้เป็นภาษาธรรมเพื่อการเข้าใจอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน ในพญาบทนี้นั้นผู้เขียนหมายเอาอายตนะภายใน 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง ๆ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นใหญ่อย่างไร อายตนะมีตาเป็นต้นเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง ๆ ส่วนเป็นอิสระเต็มทีแผนกหนึ่ง คือในการเห็นรูป ย่อมลึทธิขาดอยู่ที่ตา การฟังเสียง อยู่ที่หูเป็นต้นจะเกิดผลดี หรือความฉิบหายร้ายแรงขึ้นในแผนกนี้ ก็เพราะการกระทำของอวัยวะอันนี้ หรือจะกล่าวอีกปริยายหนึ่งว่า ทั้ง 6 อย่างนี้ เป็นเหมือนคนสำคัญหาคนที่จะต้องควบคุมระวัง เพราะถ้าไม่นำผลดีที่สุดมา ก็จะนำผลร้ายที่สุดมา ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์ ก็จะเป็นจอมโจรที่ร้ายกาจ ดังนี้ได้ เพราะเป็นวัตถุสำคัญอันจะยกขึ้นเป็นเลิศได้ส่วนหนึ่ง ๆ อวัยวะเหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าอินทรีย์หรือ คนสำคัญ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในที่นี้ได้แก่อะไร ในที่นี้ประสงค์เอาอวัยวะที่ได้ชื่ออย่างนั้นๆ พร้อมทั้งประสาทและวิญญาณอันมีหน้าที่ประจำอยู่กับอายตนะนั้น ๆ

ตา ก็หมายเอาอวัยวะที่เรียกว่า ลูกตา พร้อมด้วยประสาทอันเป็นสายส่งข่าวมาตามสายนั้นด้วย หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีอธิบายเช่นเดียวกัน

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีการตีความที่เป็นภาษาคน ภาษาธรรม ให้เข้าใจอย่างชัดเจนนั้นต้องอาศัยการตีความที่ลึกซึ้งซึ่งเป็นอย่างมากเรื่องของการสำรวม อายตนะภายใน หรืออินทรีย์ 6 นั้นได้บทพญาได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดในบทแรกโดยไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นสัตว์ชนิดไหนและมีรูปร่างเป็นอย่างไร แต่ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าความต้องการของสัตว์แต่ละชนิดที่ปรากฏในบทพญานั้นเมื่อพูดถึง ภาษาคนภาษาธรรมได้ดังนี้

เมื่อเห็นแผนภูมิในทัศนเพื่อให้เห็นเป็นภาษาคน ภาษาธรรม ก็เกิดความเข้าใจเนื้อหาได้ตามความเป็นจริงของเจตนาของบทพญาที่ปรารภนาจะสื่อสารหลักธรรมะโดยใช้สัตว์เป็นภาษาเพื่ออธิบายถึงความหมายอย่างแท้จริง ถ้าผู้ศึกษาสนใจหรือเข้าใจเพียงภาษาคน ซึ่งเป็นภาษาถิ่น ๆ นั้นก็จะได้ความเข้าใจเพียงภาษาคนซึ่งโดยเนื้อหาของพญาแล้วไม่สามารถสื่อให้เข้าใจได้ดีถ้าตีความไปในแนวทางของภาษาคน

กลับกันถ้าผู้ศึกษาทำความเข้าใจมากกว่าภาษาคนผ่านการตีความแบบภาษาธรรมจะให้เห็นหลักธรรมหรือ หัวข้อของธรรมะที่ปรากฏอยู่ในบทพญาอย่างแนบเนียนนั่นเอง

พญาบทแรกได้กล่าวถึงความที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่า อายตนะ 6 นั้นว่ามีโทษอย่างไรบ้างแล้ว ในบทพญาที่จะนำมากล่าวต่อไปนั้นเป็นคำสอนที่กล่าวถึงการปฏิบัติตัวอย่างไรให้รอดพ้นจาก วัฏฏะสงสารโดยการกล่าวผ่านบทพญาที่กล่าวถึงการหวนซ้ำหรือการทำนาและการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องว่า

“อยากกินข้าว	ให้ปลูกใส่พะลานหิน
อยากมีศีล	ให้ฆ่าพ่อตีแม่
อยากให้มีคนมาแฉ	ให้ฆ่าหมู่เดียวกัน
อยากมีสีมีสัน	ให้นอนกลิ้งเกือกฝุ่น
ครั้นอยากอุ้ม	ให้อาบน้ำยามหนาว” (สำลี รักสุทธี, 2548)

ดังนั้นผู้เขียนจึงนำพญาบทนี้มาเพื่อกล่าวถึงการปฏิบัติตนโดยกล่าวเชื่อมโยงถึงการออกจากวัฏฏะสงสารผ่านบทพญาที่กล่าวเป็นปริศนาธรรมไว้อย่างน่าสนใจถึงการปฏิบัติตัว ให้เหมาะสมโดยอ้างอิงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เพื่อกล่าวสอนพุทธศาสนิกชนไว้ในพระไตรปิฎกผู้เขียนจะได้นำมากล่าวในภายหลัง จากคำที่ปรากฏนั้น ถ้าอ่านแล้วตีความตามความหมายของตัวอักษรที่ปรากฏนั้นขัดต่อความเป็นจริงอย่างสิ้นเชิง เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยการตีความอย่างถูกต้องเพื่อความเข้าใจตามเนื้อหาที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อสารถึงความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ข้างในของบทพญานั้น

อย่างบทที่หนึ่งกล่าวว่า **“อยากกินข้าว ให้ปลูกใส่พะลานหิน”** แปลตามตัวอักษรนั้นหมายความว่าอยากกินข้าว ให้ทำนาปลูกข้าวที่ลานหิน ตามความจริงแล้วคงไม่สามารถทำให้สำเร็จประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เพราะเราไม่สามารถจะปลูกข้าวบนลานหินหรือบนโขดหินได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีความจำเป็นที่ต้องตีความเพื่อขยายเนื้อความให้เห็นแปลกจากตัวอักษร เมื่อตีความเอาความหมายที่แฝงอยู่ในพญาบทนี้ว่า **“อยากกินข้าว ให้ปลูกใส่พะลานหิน”** นั้นตีความหมายได้ว่า ข้าวในที่หมายถึง บุญกุศลที่ได้ทำไว้ดีแล้วย่อมสำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน หรือแม้ว่าไม่ได้ให้ผลในปัจจุบันก็ไม่ควรที่จะท้อใจในการสร้างบุญกุศล เพราะข้าวหรือบุญที่เราปลูกไว้แล้วนั้น แม้ว่าจะให้ผลช้าก็ยังให้ผลอยู่ที่นั่นเอง ส่วนการให้ปลูกข้าวใส่พะลานหินนั้น ความหมายของพะลานหินนั้น หมายถึงก่อนจะประสบความสำเร็จในการสร้างตามความปรารถนานั้นต้องอาศัยความ วิริยะ คือต้องมีความเพียรเป็นที่ตั้งนั่นเอง

บทที่สองของพญาว่า **“อยากมีศีล ให้ฆ่าพ่อตีแม่”** โดยความหมายของภาษานั้นบอกว่า ถ้าอยากมีศีลให้ฆ่าพ่อ ตีแม่ ภาษาที่เราเข้าใจหมายเอาว่า ต้องฆ่าพ่อตีแม่ถึงจะมีศีลเป็นที่พึงของเราได้ แต่โดยจุดประสงค์ของผู้แต่งนั้นไม่ได้หมายถึง พ่อแม่ในปัจจุบันนี้ พ่อแม่ในที่นี้หมายถึง กิเลสเครื่องเศร้าหมองคือ อุกุศลมูล 3 รากเหง้าของอกุศล ต้นตอของความชั่ว 1. โลภะ อยากได้ของ 2. โทสะ ความคิดประทุษร้าย 3. โมหะ ความหลง หมายถึง ถ้าใครก็ตามสามารถสลัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งสามอย่างดังที่กล่าวมานี้ก็

สามารถรักษาศิลได้อย่างบริสุทธิ์ เมื่อศิลปะบริสุทธิ์ การปฏิบัติธรรมก็ก้าวหน้าและสามารถหลุดพ้นจากปางแห่งมารทั้งสามประการนี้ได้อย่างเด็ดขาดแน่นอนอนดั่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสี่ลสูตรว่า

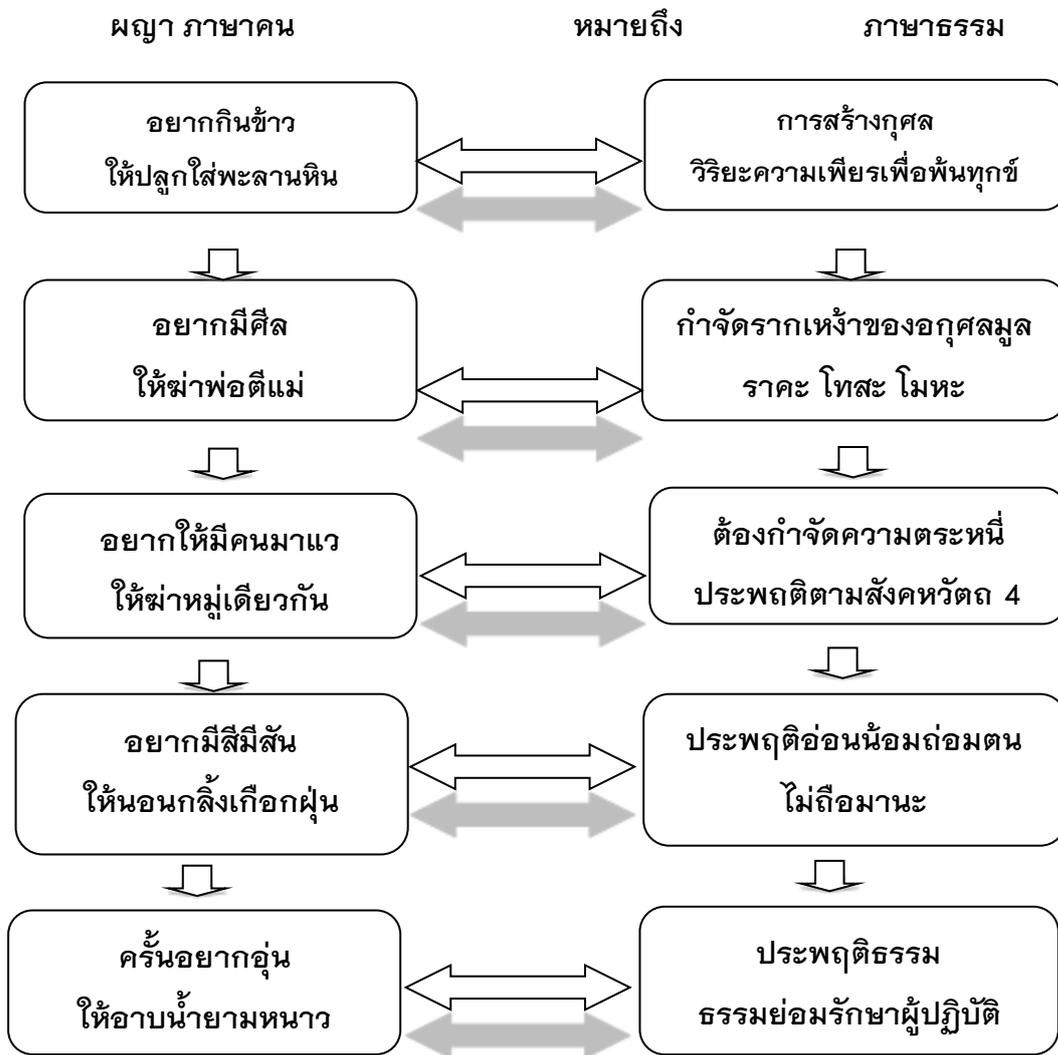
“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เกิด เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่าถ้าภิกษุผู้กำลังเดินอยู่ ปราศจากอภิชฌา (เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) พยาบาท (ความคิดร้าย) ละถีนมิทตะความหดหู่และเชื่องซึม อุทัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อนมีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่ เป็นสมาธิภิกษุแม้กำลังเดินอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้มี ความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า ‘ผู้ปราศจากความเพียร อุทิกายและจิตต่อเนื่องตลอดไป’ (อง.จตุกก.(ไทย) 21/22/12)

บทที่สามของผลว่า “**อยากให้มีคนมาแ้ว ให้ข้าหมู่เดียวกัน**” ก่อนอื่นตีความภาษาเพื่อความเข้าใจก่อนว่า อยากให้มีคนมาแ้ว ให้ข้าหมู่เดียวกัน นั้นความหมายของคำว่า อยากให้มีคนแ้ว คำว่า คนแ้ว นั้น ภาษากลางแปลได้ใจความว่า คนมาหา มาเยี่ยม มาทักทาย ส่วนความหมายของคำว่า ให้ข้าหมู่เดียวกัน ภาษากลางได้ใจความว่า ให้ข้าเพื่อนสนิทสนมกัน ที่ให้ข้าเพื่อนสนิทแล้วคนจะมาแ้วมาหา นั้น คือ การสอนให้รู้จักเอาชนะความตระหนี่ โดยรู้จักการแบ่งปันให้กับผู้อื่น (ลาลี รักสุทธิ, 2548) ในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องของการสังเคราะห์ด้วยหลักการของสังคหัตถุ 4 ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถุ 4 ประการนี้แลทาน เพยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้และสมานัตตดาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควรสังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลิ้มสลักที่ยึดกุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้นถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุแต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ” เมื่อกล่าวโดยสรุปคือ ทาน เพยยวัชชะ อตถจริยา สมานัตตดา (ที.ปา.(ไทย) 11/313/249) สังคหัตถุ จึงถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของบุคคลโดยทั่วไป โดยเริ่มต้นจากการให้เป็นเบื้องต้นนั่นเอง

บทที่สี่ของผลว่า “**อยากมีสิริมังลัง ให้นอนกลิ้งเกือกฝุ่น**” ความหมายตามภาษาว่า ถ้าใครก็ตามปรารถนาจะมีผิวพรรณวรรณะที่ผุดผ่องนั้นให้นอนกลิ้งเกือกกับฝุ่น ที่พื้นดินที่เต็มไปด้วยฝุ่นละออง ตามความเป็นจริงแล้วไม่อาจจะทำให้มีผิวพรรณผุดผ่องได้ เพราะเป็นฝุ่นนั่นเอง แต่เมื่อเราถอดความหมายที่แฝงอยู่ภายในคำนั้น ก็ได้ความว่า คำว่า สีสันนั้นหมายถึงถ้าใครก็ตามปรารถนาความได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ๆ หรือบุคคลรอบข้างนั้น เขาต้องรู้จักที่จะอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ถือตนว่ามีควมรู้มาก หรือถือตนว่ามียศสูง มีเกียรติมากกว่าคนอื่น คนประเภทนี้แม้ว่าต่อหน้านั้นจะได้รับการยกย่องแต่ก็ไม่ได้รับเกียรตินั้นด้วยความจริงใจเพราะมีความถือตัวเป็นเครื่องกั้นอยู่ กลับกันถ้าประพฤดิอ่อนน้อมถ่อมตนโดยไม่ถือตัวทั้ง

ต่อหน้าและลับหลังเขายอมได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลทั่วไป เพราะเหตุที่เขาไม่มีมานะถือตัวว่าเด่นกว่าคนอื่นนั่นเอง (สำลี รักสุทธี, 2548)

บทที่ห้าของพจนานุกรมว่า “**ครั้นอยากอุ้ม ให้อาบน้ำยามหนาว**” ความหมายตามภาษาที่เราเข้าใจนั้น ถ้ายึดตามตัวอักษรนั้น จะพอเข้าใจได้ว่า เราจะรับรู้ถึงความอบอุ่นได้อย่างชัดเจนก็ต่อเมื่อเราอาบน้ำในฤดูหนาว เพราะไออุ่นในร่างกายจะช่วยให้เรานั้นอบอุ่นขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าความหมายแบบนี้ ความหมายที่แท้จริงคือการทำนุบำรุงให้เราทำความดีเพื่อความดีนั้นจะได้คุ้มครองสำหรับผู้ประพฤตินั้นเอง

บทพญาที่ยกมาแสดงเพื่อแสดงเนื้อความเป็นตัวอย่างแก่การทำความเข้าใจของผู้สนใจศึกษา เนื้อความของธรรมะที่แฝงอยู่นั้นเป็นการอธิบายถึงหลักการของการปฏิบัติตนเองเพื่อให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพราะการที่จะสำเร็จประโยชน์ทุกอย่างที่หวังหรือตั้งใจนั้นต้องอาศัย วิริยะ คือความเพียรพยายามอย่างเต็มที่ อีกประการหนึ่งการพยายามสละอกุศลมูลที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้มนุษย์นั้นหลงอยู่ใน

สงสารการเวียนว่ายตายเกิดนั้นต้องอาศัยการละทิ้งอกุศลที่ผูกพันเปรียบไว้ว่าเหมือนกับพ่อแม่ของคนทุกคนเมื่อฆ่าได้แล้วก็จะสามารถออกจากสงสารได้แต่เมื่อเราไม่สามารถสละได้ในภพภูมินี้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเพียรพยายามสั่งสมเหตุปัจจัยไว้ในภพภูมิหน้าดังผูกพันที่สามว่าการฆ่าเพื่อนหรือคนสนิทคุ้นเคยนั้นในความหมายคือการฆ่าความตระหนี่เหนียวแน่นรู้จักเสียสละแบ่งปันให้คนรอบข้างเพื่อสร้างความรักและสามัคคีคนนอกจากนั้นแล้วความอ่อนน้อมถ่อมตนก็เป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติของบุคคลที่เป็นที่รักของเพื่อนและของคนในสังคมรู้จักวางตนให้เหมาะสมแก่กาลเวลาและสถานที่และสุดท้ายการปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมของศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนาธรรมเหล่านั้นย่อมเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ตกไปสู่โลกที่ชั่ว

สรุป

จากการศึกษา ผนญา โดยใช้ทฤษฎี การตีความแบบ ภาษาคน ภาษาธรรมนั้นทำให้พบได้ว่านักปราชญ์ชาวอีสานมีแนวคิดอันเป็นปรัชญาถูกแฝงมาแล้วเป็นเวลายาวนาน และมีลักษณะเป็นเฉพาะของตนเอง แนวคิดลักษณะนี้ได้รับการปลุกฝังหรือได้รับอิทธิพล อันเนื่องมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดออกมาเป็น ผนญา เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักการใช้ปัญญา โดยการตีความ และฝึกให้พิจารณาหาเหตุผล โดยการเสาะแสวงหาความรู้ พัฒนาความรู้ที่ตนมีอยู่โดยการสอบถามหรือการทดสอบด้วยปัญญาของตนเอง เมื่อทำความเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมของชาวอีสานก็มีความจำเป็นในการทำความเข้าใจบท ผนญา ดังที่ได้ยกมาแสดงเพื่อนเป็นแนวทางของการตีความตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม นั้นทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเนื้อหาของผนญาได้อย่างแท้จริงว่าชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั้นเมื่อมีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เราไม่เคยพิจารณาหาทางออกให้กับชีวิตเมื่อเป็นเช่นนี้การเวียนว่ายตายเกิดนั้นก็ไม่มีทางสิ้นสุดลงได้ เพราะเราหลงอยู่ในอำนาจของ อายตนะ ทั้ง 6 ทำให้ต้องรับทุกข์ทรมาน มีการพลัดพรากจากของเป็นที่รักที่พอใจ ผนญา ที่เป็นปรัชญาของภาคอีสานที่ส่วนมากอิงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นจึงได้เปรียบเทียบ อายตนะทั้ง 6 นั้นให้เป็นเหมือนกับวัฏกับควาย ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานแต่มีกำลังมาที่จะดึงให้สิ่งของนั้นไปตามอำนาจความปรารถนาของตน แสดงว่าชาวอีสานเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ในหลักการเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นคือเป้าหมายสูงสุดเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2515). *ของดีอีสาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). *ภูมิปัญญาแห่งอีสาน รวมบทความอีสานศึกษา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ชุมเมือง ทีปกรกุล. (2520). *วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นครราชสีมา: วิทยาลัยครู นครราชสีมา.

- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2540). *พุทธศาสนิกชนในบริบทของสังคมไทย*. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 4(2), 84-104.
- ธวัช ปุณฺโณทก. (2522). *วรรณกรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- นิตยา ภัคดีบัณฑิต. (2532). *พจนานุกรม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- พรชัย ศรีสารคาม. (2522). *พจนานุกรม*. มหาสารคาม: อักษรการพิมพ์.
- พุทธศาสนิกชน. (2237). *ภาษาคนภาษาธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พุทธศาสนิกชน. (2526). *ฟ้าสาบระหว่าง 50 ปีที่สวนโมกข์ (ตอน 2)*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- พุทธศาสนิกชน. (2549). *ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอบุส*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธศาสนิกชน. (2556). *ธรรมะน้ำ ธรรมะโคลน*. กรุงเทพฯ: กรีน-ปัญญาชน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิสุทธิ บุญกุล. (2520). *วิสุทธินิพนธ์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สวิง บุญเจิม. (2537). *พจนานุกรมอีสาน 3*. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- ลำลี รักสุทธิ. (2548). *พจนานุกรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). *อีสานคดีเรื่องฮีบสองครองฮีบสี่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไพศาลศิริ.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). *อีสานคดี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไพศาลศิริ.
- สุพรรณ ทองคล้าย. (2514). *ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมปอง จันทร์ทอง. (2530). *วัฒนธรรมภาษาอีสานจากพจนานุกรม: ศึกษากรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอมะเมือง จังหวัดยโสธร(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อดิศร เพียงเกษ. (2544). *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏอยู่ในบทพจนานุกรมอีสาน (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.